

MILENIJ

Eric Claude Webster

SAŽETAK Milenij

Biblija samo u Otkrivenju 20 spominje razdoblje od tisuću godina, koje obično nazivamo milenij. Ako prihvaćamo Otkrivenje kao nadahnutu biblijsku knjigu, moramo i pojam milenija ugraditi u opću eshatološku skicu. Zbog toga što su neki rani crkveni oci stvorili sliku milenija vezanu isključivo za Zemlju i koja je rezultirala krajnostima u gledištima, mnogi su ovaj predmet potpuno zanemarili. Mnogi su ga čak potpuno odbacili.

Prema Otkrivenju 20,1-14, milenij je razdoblje od tisuću godina omeđeno s dva uskrsnuća: prvo je uskrsnuće pravednika prigodom Kristovog drugog dolaska, a drugo je uskrsnuće bezakonika na kraju tog razdoblja. Sotona je vezan na početku milenija – nema više mogućnosti da zavodi. Svi pravednici, živi i uskrsli, dobivaju besmrtnost i odlaze na Nebo da tamo žive i vladaju s Kristom tisuću godina. Bezakonici bivaju uništeni sjajem Kristovog dolaska pa Zemlja ostaje bez stanovnika. U tom stanju ona se pretvara u “Bezdan”, u kojemu su Sotona i njegovi anđeli zatočeni tisuću godina.

Pravednici vladaju s Kristom na Nebu i sudjeluju u istražnoj fazi suda nad bezakonicima. Nakon dovršetka ovog djela Krist i spašeni vraćaju se na Zemlju u pratnji novog Jeruzalema. Spuštanje Krista i grada na Zemlju prati uskrsnuće bezakonika i Sotona dobiva novu priliku za djelovanje. Sad obavlja svoju posljednju prijevaru nagovarajući bezakonike da napadnu novi Jeruzalem.

U tom vremenu vrši se posljednji sud nad zlima i svi koji su odbacili Božje milosrđe i milost, izlaze pred sud. Međutim, nema zastupnika koji će zatražiti milost i na njih dolazi konačna kazna. Oganj koji uništava Sotonu i njegove sljedbenike uništava i sve posljedice i tragove grijeha. Iz praha i pepela ovog suda pojavljuje se Božji novostvoreni svijet, vječni dom Božjeg naroda.

Ključne riječi: *Milenij; Tisuću-godina; Hilijazam; Drugi-dolazak; Posljednji-sud; Prvo-uskrsnuće*

SADRŽAJ

- I. Biblijsko tumačenje
 - A. Načela tumačenja
 - B. Okvir Otkrivenja 20
 - C. Milenij u Otkrivenju 20
 - 1. Događaji na početku milenija
 - 2. Događaji tijekom milenija
 - 3. Događaji na kraju milenija
- II. Teološko značenje milenija
 - A. Zorna pouka koja otkriva narav grijeha
 - B. Potvrda Božjeg karaktera
 - C. Smjena straže
 - D. Razdoblje upoznavanja
- III. Povijesni pregled
 - A. Definicija izraza
 - 1. Milenarizam ili milenijalizam
 - 2. Amilenijalizam
 - 3. Premilenijalizam
 - 4. Postmilenijalizam
 - B. Milenij u povijesti
 - 1. Korijeni u židovskoj apokaliptici
 - 2. Prva Crkva
 - 3. Augustin
 - 4. Joakim iz Flore i reformacija
 - 5. Nastanak postmilenijalizma
 - 6. Ponovna pojava amilenijalizma
 - 7. Obnova premilenijalizma
 - 8. Adventističko stajalište
- IV. Literatura

I. Biblijsko tumačenje

A. Načela tumačenja

Rezultati egzegeze Otkrivenja ovise o primijenjenim općim hermeneutičkim načelima. Prema tome, razlika između premilenijalizma i amilenijalizma najvećim je dijelom pitanje tumačenja.

U tumačenju Biblije istaknuto i važno hermeneutičko mjesto zauzima načelo kristocentričnosti. Ono ističe Krista kao ključ za razumijevanje proročkih spisa Staroga i Novoga zavjeta. Ovo načelo je ujedno sigurnosna zaštita od prekomjerne doslovnosti kakvu zastupaju dispencionalistički premilenijalisti. Ova doslovnost navela je dispencionaliste da traže doslovno ispunjenje svih starozavjetnih proročanstava i razviju različite sustave koji dostižu vrhunac u uspostavi kraljevstva za vrijeme milenija.

Sljedeće važno hermeneutičko načelo je jedinstvo Božjeg plana spasenja u Starome i Novome zavjetu, između Izraela i Crkve. I ovo se načelo razlikuje od dispencionalističkog tumačenja koje vidi dva razdvojena plana u povijesti spasenja. Nasuprot dispencionalizmu, osnovom biblijskog gledišta trebamo smatrati kristocentrični plan spasenja od stvaranja do Kristovog drugog dolaska. Ovo razumijevanje potvrđuje jedinstvo Božjeg saveza s ljudima tijekom svih vjekova.

Još jedno važno hermeneutičko načelo glasi da Sveto pismo tumači samo sebe. Ovo načelo često navodi na simboličku i duhovnu primjenu starozavjetnih proročanstava. Tamo gdje bi se prema doslovnom tumačenju ta proročanstva trebala ispuniti u budućnosti na doslovnom Izraelu na Bliskom istoku, prema duhovnom ključu primjenjuju se na istinski Božji narod koji potječe iz svih naroda. Ovo načelo prihvatili su mnogi protestantski komentatori još od vremena reformacije.

B. Okvir Otkrivenja 20

Riječ "milenij" potječe od dvije latinske riječi: *mille*, što znači "tisuću", i *annus*, što znači "godina", dakle "tisuću godina". Pojam dolazi iz Otkrivenja 20 gdje se izraz "tisuću godina" pojavljuje šest puta (Otk 20,2.3.4.5.6.7). Jedino je ovdje u Svetome pismu izričito formuliran nauk o mileniju.

Na samom početku trebamo odrediti kontekst dvadesetog poglavlja u okviru opće teme Otkrivenja. Ovaj zadatak otežava činjenica da Otkrivenje ne slijedi jasno određen vremenski nacrt progresa zbivanja. Kao alternativa predložen je sustav rekapitulacije događaja. Prema Barrovoj definiciji "rekapitulacije", "u Otkrivenju se ista poruka ponavlja nekoliko puta, s tim što kasniji ciklusi udvostručuju značenje prethodnih" (str. 43). Ova ideja "progresivnog paralelizma" ili "rekapitulacije" dobro se uklapa u proročanstava Daniela i Otkrivenja, ali je u ovoj shemi još uvijek potrebno naći mjesto za Otkrivenje 20.

Knjiga Otkrivenje ima strukturu hijazma, karakterističnu po obrnutom paralelizmu. U toj su shemi prolog (Otk 1,1-10) i epilog (Otk 22,6-21) pandani, dok je ostalih osam međuvremenih viđenja upareno u hijastičnom ili obrnutom redoslijedu. Prva polovina (Otk 1-14) bavi se povijesnom erom, dok se druga odnosi na "eshatološko-sudsku" eru nakon isteka vremena milosti. Sedmi dio (Otk 19,1-21-21,4) objavljuje Božji posljednji sud kada se zbiva Kristov drugi

dolazak, milenij i suđenje s velikog bijelog prijestolja. Ova tri dijela ne smijemo odvajati. Zato se razdoblje od tisuću godina ne može ostvariti prije drugog dolaska.

Tekst u Otkrivenju 16,13 vidi kako se trijumvirat Zmaja, Zvijeri i lažnog Proroka protivu Boga u završnim danima, neposredno prije parusije. Ove dvije sile, Zvijer i lažni Prorok, spomenute su u Otkrivenju 19,20 – u kontekstu Kristovog drugog dolaska. Logično slijedi Otkrivenje 20 gdje se opisuje sudbina treće sile, Zmaja. Tekst u Otkrivenju 20 dovršava sliku iz Otkrivenja 19,11-21 u opisu Kristovog sukoba s ove tri sile. Prema tome, tekst u Otkrivenju 20 treba uklopiti u kronološki redoslijed Otkrivenja 19,11-21.

C. Milenij u Otkrivenju 20

1. Događaji na početku milenija

Događaji na početku milenija prate drugi Kristov dolazak, kad će bezakonici biti uništeni sjajem Kristove prisutnosti, a pravednici dobiti nebesku nagradu. (Vidi Drugi dolazak, I. E. G.) U Otkrivenju 20 posebno su opisana tri od ovih događaja i zaslužuju da ih ponovno razmotrimo.

a. Prvo uskrsnuće. Uskrsnuće u Otkrivenju 20,4-6 moramo razumjeti kao doslovno uskrsnuće pravednika povezano s Kristovim drugim dolaskom. To je događaj o kojemu Pavao piše u 1. Solunjanima 4,16-18. Pavao je potvrdio da će mrtvi u Kristu uskrsnuti; ovamo se ubraja sav vjerni Božji narod od početka povijesti Zemlje. Ivan ih u Otkrivenju opisuje kao “blažene i svete” zato što su vjerovali u Krista pa sada sudjeluju u Njegovoj nebeskoj vladavini i više nikada neće vidjeti smrti jer druga smrt nad njima više nema vlasti (Otk 20,6; vidi Uskrsnuće, I. A; Smrt, I. F. 5).

U ovom ulomku spominje se “prvo uskrsnuće” i drugo, kad će nakon tisuću godina ustati “ostali mrtvaci”. Sličan opis nalazimo i u Ivanu 5,29 gdje su opisana dva uskrsnuća, “uskrsnuće – na život” i “uskrsnuće – na propast”. Očito je “prvo uskrsnuće” “uskrsnuće – na život”.

b. Vezivanje Sotone. Simboličkim jezikom Otkrivenje 20,1-3 opisuje vezivanje Sotone. Ovo biće ima četiri imena: Zmaj, stara zmija, đavao i Sotona. Ovo je bez sumnje jedno te isto biće koje je pod istim imenima spomenuto u Otkrivenju 12,7-9, iskonski neprijatelj Božjeg naroda svih vremena.

Budući da su Sotona i njegovi anđeli duhovna bića (kako to Pavao naglašava u Ef 6,11.12), onda i “verige” i “ključ” treba shvatiti duhovno. Njima su simbolički prikazane okolnosti koje sputavaju njegove sile na početku tisuću godina kako bi bio onemogućen u zavođenju naroda.

Različiti novozavjetni tekstovi pokazuju da je Sotonino djelovanje postupno ograničavano. Isus je spomenuo vezivanje jakoga (Mt 12,29). On je “gledao ... sotonu gdje pade kao munja s neba” (Lk 10,18). Prije svojeg raspeća izjavio je: “Sada je sud ovome svijetu! Sad će knez ovoga svijeta biti bačen van.” (Iv 12,31) Zajedno s tekstom u Otkrivenju 12,7-12, ovi ulomci pokazuju da je “izbacivanje” Sotone postupno, da se odvija u etapama i dostiže vrhunac prigodom Kristovog drugog dolaska konačnim i potpunim vezivanjem Sotone. Nakon što je “svezan” i “zatvoren u Bezdan” koji nad njim “zapečati”, Sotona će morati ostati na ovoj kaotičnoj i pustoj Zemlji sve do kraja tisuću godina. “Poslije toga ima biti odvezan kratko vrijeme” (Otk 20,3.7) prije svojega konačnog uništenja.

Sotona će biti bačen u “Bezdan”. Grčka riječ *abyssos* pojavljuje se u drugim novozavjetnim tekstovima kao mjesto zlih duhova (Lk 8,31) ili boravište mrtvih (Rim 10,7); u židovskoj literaturi između dvaju zavjeta njome se označuje mjesto kazne (1. Henokova 10,4-6; Jubileji 5,6-10). U Otkrivenju 11,7 i 17,8 *abyssos* je mjesto odakle izlazi Zvijer. Ovdje je uporabljena ista riječ kao i u Septuaginti u Postanku 1,2 koja opisuje stanje kaosa Zemlje prije stvaranja, kad se “tama prostirala nad bezdanom”. Zemlja se, dakle, nakon Kristovog drugog dolaska i početka tisuću godina vraća u to kaotično stanje.

c. Zemlja opustošena. Potresi u prirodi prate uništenje zlih prigodom drugog Kristovog dolaska i vraćaju Zemlju u stanje kaosa. Kad anđeo izlije čašu sedmog zla, “udare munje, grmljavine, gromovi i velik potres zemlje, kakav nikad ne bi otkada se ljudi pojavili na zemlji” (Otk 16,18) i “svi otoci iščeznuše a gorâ nestade” (r. 20). Izaijina apokalipsa opisuje slično stanje: “Zemlja će se grozno razbiti, zemlja će se strasno raspući, zemlja se silno uzdrmati, zemlja će zateturati poput pijanca, zanjihat će se poput kolibe.” (Iz 24,19,20) Drugi elementi ovog proročanstva slični su onima u Otkrivenju: “I dogodit će se u onaj dan: Jahve će kazniti u visini Vojsku nebesku, a na zemlji sve kraljeve zemaljske; bit će skupljeni i zasužnjeni u jami, zatvoreni u tamnicu i nakon mnogih dana kažnjeni.” (Iz 24,21.22; Otk 19,19-21) Svijet postaje “bezdan” ili ambis u kojem su zasužnjeni Sotona i njegovi anđeli. Sotona ne može uporabiti nikakvu stvaralačku ili organizatorsku silu na Zemlji; ona ostaje u kaotičnom stanju tijekom cijelog milenija.

U isto vrijeme Zemlja je nenastanjena. Isus je potvrdio da će oni koji se ne pripreme za Njegov drugi dolazak biti uništeni “u vrijeme kada dođe Sin Čovječji”, kao što se dogodilo u vrijeme Noe i Lota (Lk 17,26-30). Pavao je potvrdio da će zli biti uništeni prigodom parusije (2 Sol 1,7.8). Dok će zli biti uništeni, pravednici će biti uzeti sa Zemlje. Pavao je jasno rekao da će prigodom drugog Kristovog dolaska “najprije uskrsnuti umrli u Kristu”, a onda će živi pravednici biti “skupa s njima odneseni u zrak na oblacima ususret Gospodinu” (1 Sol 4,16.17). Tako će se ispuniti Isusovo obećanje: “U kući oca moga ima mnogo stanova. Kad ne bi bilo tako, zar bih vam rekao: ‘Idem da vam pripravim mjesto!’ Kad odem te vam pripravim mjesto, vratit ću se da vas uzmem k sebi i da vi budete gdje sam ja.” (Iv 14,2.3) Ni pravednici ni nepravednici neće ostati na Zemlji da bi Sotoni pružili priliku da ih kuša ili zlostavlja.

2. Događaji tijekom milenija

Dok tekst u Otkrivenju 20,1-3 opisuje što se događa na početku milenija, redci 4-6 govore o tome što se zbiva tijekom tisuću godina. U četvrtom retku Ivan opisuje prizor suda u kojem pravednici kraljuju s Kristom tisuću godina. Stoga ćemo pobliže razmotriti mjesto ovog suda i samo suđenje.

a. Mjesto suda. Prizor se zbiva na Nebu. U redcima 4-6 uopće se ne spominje Zemlja. U Otkrivenju se riječ “prijestolje” pojavljuje 47 puta. U svim slučajevima, osim u tri, prijestolje se nalazi na Nebu (Otk 2,13; 13,2; 16,10). Ovaj tekst isto tako govori o Nebu. Umjesto da Krist sa svetima kraljuje na Zemlji, Otkrivenje kaže da sveti kraljuju s Kristom na Nebu.

Na pitanje gdje će pravednici provesti milenij, odgovor se nalazi i na drugim mjestima u Otkrivenju. Premda se ne odnose na tisuću godina, ova mjesta pokazuju gdje će se sveti nalaziti neposredno nakon Kristovog drugog dolaska. U prvoj polovini sedmog poglavlja sveti su zape-

čaćeni; u drugoj polovini nalaze se pred Božjim prijestoljem i služe Bogu dan i noć u Njegovom Hramu (r. 15). Tu ih sam Bog tješi i brine se o njima tako da više ne moraju trpjeti odricanja ni progonstva kao u vrijeme dok su boravili na Zemlji (rr. 16.17). Isto Božje prijestolje – s bićima, starješinama i staklenim morem – pojavljuje se u Otkrivenju 4,1-6. Nema nikakve sumnje da se ovaj prizor odigrava na Nebu. Prema tekstu u Otkrivenju 21,22, na novoj Zemlji neće biti hrama pa je, stoga, Božje prijestolje iz Otkrivenja 4 i 7 na Nebu.

Otkrivenje 14,1-5 vidi sto četrdeset i četiri tisuće na gori Sion, zajedno s Janjetom. Kao otkupljeni “sa zemlje” oni pjevaju novu pjesmu (r. 3) pred prijestoljem, pred bićima i pred starješinama. To su oni isti pravednici koji su bili zapečaćeni u Otkrivenju 7, koji su pobijedili Zvijer iz Otkrivenja 13 i 14. Budući da se ono što slijedi nakon toga u Otkrivenju 14,6-13 događa prije nego što se Sin Čovječji pojavi na bijelom oblaku, moglo bi se pomisliti da se događaj zbiva na Zemlji. “Gora Sion” pojavljuje se u Otkrivenju jedino ovdje i mogla bi se smatrati paralelom gradu u Hebrejima 12,22: “Naprotiv, pristupili ste k Sionskoj gori, gradu Boga živoga, nebeskom Jeruzalemu.” Prizor u ovim redcima je posljedica, a pokazan je prije događaja koji su doveli do njega. Zemaljski grad Jeruzalem nema značajne uloge u Otkrivenju. Svakako je morao biti razoren prije pisanja Otkrivenja. Osim toga, Ivan čuje njihovu pjesmu “poput šuma velikih voda”, i to s Neba (r. 2). Sion o kojem Otkrivenje govori u 14. poglavlju mora, prema tome, biti nebeski Sion.

U Otkrivenju 15,2-4 sveti koji su pobijedili stoje na staklenom moru s citrama u rukama i pjevaju pjesmu Mojsija i Janjeta. Odmah se otvaraju vrata nebeskog Hrama (rr. 5-7), što pokazuje da se prizor događa na Nebu.

Odnos između tekstova u Otkrivenju 4, Otkrivenju 7,9-17; 14,1-5 i 15,2-5 pokazuje da se svi odnose na istu sredinu. Opisani su otkupljeni kako stoje pred Božjim prijestoljem na Nebu. Svaki od tih tekstova pridonosi ukupnoj slici. Otkrivenje 4 naglašava prijestolje i one što ga okružuju. Otkrivenje 14 opisuje radost otkupljenih koji su bez mane, koji sviraju u citre i pjevaju novu pjesmu. U Otkrivenju 15 saznajemo riječi ove nove pjesme.

Isto okruženje vidimo u Otkrivenju 20,4. Oni koji su pobijedili, koji se nisu poklonili Zvijeri niti su primili njezin žig, sada su s Kristom na Nebu. Tu zajedno s Njim kraljuju i sudjeluju u suđenju.

b. Osobe koje sude. Prema Otkrivenju 20,4 sud je povjeren onima koji sjede na prijestoljima, onima koji su bili “pogubljeni zbog Isusova svjedočanstva i Riječi Božje”, koji su uskrsnuli da kraljuju “s Kristom tisuću godina”. Odmah nam je rečeno da su to sudionici u “prvom uskrsnuću” nad kojima je izrečen blagoslov. Triput je pojašnjeno da je prvo uskrsnuće preduvjet da žive i vladaju s Kristom.

Izraz “duše pogubljenih” zaslužuje posebnu pozornost. Riječ *psychē*, “duša”, ima široko značenje. Njezina značenja obuhvaćaju četiri osnovne kategorije: (1) živi organizam, (2) osobu ili osobnost, (3) fizički život ljudskog bića, (4) unutarnji život čovjeka. Sama riječ dosljedno se rabi kao sinonim za hebrejsku riječi *neʿeš*, koja ima sličnu lepezu značenja. Ova se riječ u Bibliji nikad ne koristi za označavanje bestjelesne duše. Riječ *psychē* nalazimo u Novome zavjetu 103 puta. U engleskom prijevodu KJV 58 puta prevedena je riječju “duša”, 40 puta riječju “život” i triput riječju “um”. Drugi engleski prijevodi riječ *psychē* rabe još rjeđe (RVS 40 puta, NEB samo 19 puta). Noviji prijevodi služe se osobnim zamjenicama ili riječju “život” umjesto riječi “duša”. (Vidi Čovjek, I. E, Smrt, I. A. 4.)

Ako se *psychē* u Otkrivenju 20,4 uzme u značenju “život” ili “osoba”, tada je Ivan na Nebu vidio mrtve koji su sudjelovali u prvom uskrsnuću prilikom drugog dolaska i koji su sada živi i kraljuju s Kristom tisuću godina. To su stvarne osobe, a ne bestjelesni duhovi koje uživaju blagodati života nakon uskrsnuća.

Iako prema engleskom RSV prijevodu Otkrivenja 20,4 izgleda kao da svi koji žive i kraljuju s Kristom pripadaju skupini mučenika koji su oživjeli u prvom uskrsnuću, grčki izvornik govori o dvije skupine. Drugu čine oni koji se nisu poklonili Zvijeri i njenom kipu i nisu “primili žiga na svom čelu i na svojoj ruci”.

c. Sud. Pomno ispitivanje pojma suda otkriva široki spektar događaja koji potpadaju pod taj naziv. Najmanje šest sudova zbiva se u razdoblju od utjelovljenja do završetka povijesti ove Zemlje. Prvi je sud Kristova života i smrti (Iv 12,31.32). Drugi aspekt suda je osobna odluka za ili protiv Krista (Iv 3,14-18). Treća faza suda je nebeski predadventni istražni sud, opisan u Danielu 7,9-13. Četvrta vrsta suda događa se prilikom drugog Kristovog dolaska, kad će bezakonici biti uništeni sjajem Njegova dolaska. Peti aspekt suda opisan je u Otkrivenju 20,4, dok je šesti ili posljednji sud onaj koji se vrši s velikog bijelog prijestolja po isteku milenija (rr. 11-14). (O tri glavne faze posljednjeg suda vidi Sud, III. B.)

U ovoj raspravi posebnu pozornost posvećujemo fazi posljednjeg suda koja se događa na Nebu tijekom milenija. Sudbina svih ljudi već je bila zapečaćena prigodom Kristova povratka. Mrtvi u Kristu vratili su se u život u prvom uskrsnuću (Otk 20,5.6); oni su zajedno sa živim pravednicima “odneseni ... na oblacima” i žive i vladaju s Gospodinom (1 Sol 4,16.17; Otk 20,4). Oni koji “se ne pokoravaju Radosnoj vijesti o našem Gospodinu Isusu”, bili su uništeni (2 Sol 1,7.8; Lk 17,26-30). Kakva je, onda, svrha ovog suda ako su nagrade već podijeljene prigodom drugog dolaska?

Sud koji je predan svetima u Otkrivenju 20,4 odgovara sudu koji je Pavao najavio u 1. Korinćanima 6,2.3: “Zar ne znate da će sveti suditi svijetu? ... Ne znate li da ćemo suditi anđelima!” Tijekom milenija sveti sudjeluju u vijećanju suda koji razmatra slučajeve izgubljenih sa Zemlje i slučajeve palih anđela. Ovo je suđenje potrebno zbog kozmičke naravi problema grijeha. Tijek grešne pobune bio je predmet brige i zanimanja drugih svjetova (Job 1; 2; Ef 3,10). Treba razmotriti cijelo razdoblje grijeha kako bi srca i umovi stanovnika cijelog Božjeg svemira bili zadovoljni postupkom i zaključkom, posebno u odnosu na Božji karakter. Osobito je važno da otkupljenici sa Zemlje razumiju Božje postupanje prema onima koji su pozivali planine i špilje da padnu na njih da ih sakriju od “lica onoga koji sjedi na prijestolju” (Otk 6,16). Oni moraju biti potpuno osvjedočeni da je Bog bio pravedan u svojem postupanju prema izgubljenima.

d. Stanje na Zemlji. Dok izbavljeni na Nebu s Kristom vladaju i sude, Zemlja je pusta i prazna. Zli su mrtvi; Sotona je vezan za Zemlju (vidi I. C. 1. b. c). Budući da nema koga kušati i zavoditi, Sotona je besposlen i bespomoćan. I njegovi anđeli su buntovno raspoloženi dok sjede i razmišljaju na opustošenoj i goloj Zemlji.

Zemlja je opustošena i u stanju kaosa, kao što je bila na početku. Veliki potres iz Otkrivenja 16,18-20 razorio je sve gradove. Ispunjavaju se riječi proroka Izaije: “Zemlja će se grozno razbiti, zemlja će se strasno raspući, zemlja se silno uzdrmati, zemlja će zateturati poput pijanca, zanjihat će se poput kolibe; toliko će joj otežati bezakonje njeno da će pasti i neće više ustati.” U

to vrijeme Bog će kazniti “u visini Vojsku nebesku” i zemaljske kraljeve, koji će biti “sakupljeni i zaslužnjeni u jami, zatvoreni u tamnicu” (Iz 24,19-22).

3. Događaji na kraju milenija

Događaji koji će se zbivati na kraju milenija opisani su u Otkrivenju 20,5.7-10 i poglavlju 21. Teško ih je navesti kronološkim redosljedom budući da se u oba poglavlja, 20. i 21., nalazi rekapitulacija.

a. Sveti Grad spušta se na Zemlju. Da bi moglo doći do uskrsnuća, mora biti prisutan Davatelj života. Zato možemo pretpostaviti da je prvi događaj nakon isteka milenija Kristov povratak na Zemlju. S obzirom na to da se On pojavljuje sa svetima u Svetome Gradu, možemo sa sigurnošću zaključiti da će svi zajedno sići s Neba na Zemlju (Otk 21,2). U tom trenutku “Jahve će biti kralj nad svom zemljom” (Zah 14,9; Otk 21,2.3).

b. Drugo uskrsnuće. Tekst u Otkrivenju 20,5 potvrđuje da “ostali mrtvaci ne oživješe dok se nije navršilo tisuću godina”. Zli se, dakle, vraćaju u život; to je uskrsnuće suda (Iv 5,29). To je isto ono uskrsnuće koje je opisano u Otkrivenju 20,13. Ovo uskrsnuće pruža Sotoni novu priliku da zavodi (r. 8).

c. Sotona oslobođen iz svoje tamnice. Prigodom drugog uskrsnuća, “sotona će biti pušten iz svoje tamnice” (r. 7) na “kratko vrijeme” (r. 3). Bog ne skida prave lance niti otvara stvarna tamnička vrata; umjesto toga, uskrsnuće zlih daje priliku Sotoni da radi sa svojim podanicima.

Veliki varalica, Sotona, sada ponovno čini ono što najbolje zna. Počinje zavoditi “narode na četiri kraja zemlje” (r. 8). Valja zapaziti globalno područje njegove prijevare. Gog i Magog simboli su opće pobune protiv nebeskog Boga (Ez 38,2). Zli iz svih vjekova mnogobrojni su “kao pijesak morski” (Otk 20,8). Sotona sada potiče zle narode svijeta da osvoje Božji Grad koji se spustio s Neba (Otk 21,2). Grad je nazvan “tabor svetih – ljubljani grad” (Otk 20,9). Vojske kreću na Grad i opkoljavaju ga (r. 9). Činjenica da su i dalje neprijateljski raspoloženi prema Bogu pokazuje koliko je bila ispravna božanska odluka da im uskrati nagradu svetih.

d. Sud s “velikog bijelog prijestolja”. Otkrivenje 20,11.12 prikazuje sliku velikog posljednjeg suda. Krist je sudac; pred Njim zli dršću i priroda se tresu. Otkrivenje zapaža: “I opazih mrtvace, male i velike, gdje stoje pred prijestoljem. I otvoriše se knjige. I druga knjiga, knjiga života, bi otvorena. Tada su mrtvaci suđeni prema onom što je napisano u knjigama, po svojim djelima.” (r. 12) Oni koji su bili mrtvi, suđeni su po svojim djelima zapisanima u “knjigama”. U opisu nalazimo i knjigu života u kojoj su zapisana imena otkupljenih, a koja je spomenuta i u Otkrivenju 3,5; 13,8; 17,8; 20,15. Na ovom se sudu ne spominje milost, nema spomena o zastupniku. Oni koji su odbacili Krista kao svojeg zastupnika, suočavaju se sa strašnom stvarnošću suđenja po djelima koju ne mogu izbjeći.

e. Uništenje zlih. Nakon posljednjeg suda pred velikim bijelim prijestoljem, na kraju tisuću godina dolazi do uništenja zlih. Ono je opisano u Otkrivenju 20,9: “Tada siđe vatra s neba i proguta ih.” Ista se misao ponavlja u 14. i 15. retku: “Tada su Smrt i Podzemni svijet bili bačeni u ognjeno jezero – ognjeno jezero, to je druga smrt. I tko se god ne nađe upisan u knjizi života, bi bačen u ognjeno jezero.” U cijelome Otkrivenju “druga smrt” smatra se strašnim i neizbježnim krajem zlih (Otk 2,11; 20,6; 21,8).

U Otkrivenju 20,14 druga smrt je izjednačena s "ognjenim jezerom". U Otkrivenju 19,20 i 20,10 jezero gori ognjem i sumporom. Prema vijesti trećeg anđela, oni koji prime žig Zvijeri bit će mučeni "ognjem i sumporom pred svetim anđelima i pred Janjetom" (Otk 14,10).

U svojim usporedbama i proročanstvima Isus je opisao oganj Božjeg suda. U Mateju 13,40-42 čitamo: "Kao što se ljulj skuplja i baca u oganj, tako će biti i na svršetku svijeta. Sin će Čovječji izaslati svoje anđele da pakuje iz njegovog kraljevstva sve zavodnike i zlikovce te da ih baci u ognjenu peć, gdje će biti plač i škrgut zuba." U propovijedi o posljednjem sudu, Krist je rekao da će oni koji nisu činili djela milosrđa "otići u muku vječnu, a pravednici u život vječni" (Mt 25,46). Matej 3,12 govori o "ognju neugasivom".

U Otkrivenju 20 nailazimo na neslaganje. Prema devetom retku zli su "progutani" (grčki *katesthiō*, "pojedeni"), što ukazuje na potpuno uništenje; dok su prema redcima 14 i 15 bačeni u ognjeno jezero, koje je na drugim mjestima opisano kao "vječno" ili "neugasivo", što bi ukazivalo na vječne muke (Otk 14,11). Kristova izjava u Mateju 10,28 o paklu koji uništava i tijelo i dušu ukazuje na potpuno uništenje. Budući da ljudska bića nisu besmrtna, posljednji oganj ih proždire. (Vidi Čovjek, II. C. 2. 3; Smrt, I. G. 1; Sud, II. E.)

Prema Otkrivenju 20,10, Sotona će biti bačen u ognjeno jezero, zajedno sa Zvijeri i lažnim Prorokom. Ovaj tekst ponavlja misao iz Otkrivenja 19,20 gdje stoji da su Zvijer i lažni Prorok "živi bačeni u ognjeno jezero koje gori sumporom". Ovo dvoje, simboli protukršćanskih sila u vrijeme poslijetka, bit će na taj način uništeni. Zajedno s njima bit će uništen i đavao koji ih je poticao da progone Božji narod. Osim toga posebno je spomenuto da su smrt i Podzemni svijet, prebivalište mrtvih (Otk 20,14), bačeni u ognjeno jezero i zauvijek uništeni.

To je konačno uništenje prorečeno još u Starome zavjetu. Prorok Malahija kaže: "Jer evo dan dolazi poput peći užarene; oholi i zlikovci bit će kao strnjika: dan koji se bliži spalit će ih – govori Jahve nad Vojskama – da im neće ostati ni korijena ni grančice." (Malahija 3,19 [4,1]) I ovdje je naglašeno potpuno uništenje. Korijena – Sotone – i grančica – njegovih sljedbenika – više neće biti.

Za mnoge je pitanje trajanja ove kazne vrlo problematično. Izraz koji je preveden "u vijekove vjekova" u Otkrivenju 14,11 u grčkom izvorniku je *eis aiōnas aiōnōn*. *Aiōn* (vijek) se odnosi na razdoblje koje traje, koje može biti kratko, dugo ili beskrajno. Njegovo značenje izvodi se djelomice na temelju imenice uz koju je vezan, pa tako pridjev *aiōnios* znači da nešto traje onoliko koliko traje imenica koju opisuje. Prema tome, đavolja vječna kazna mora biti ograničena na njegovo trajanje. On je stvoreno biće i nema urođene, prirodne besmrtnosti. Konačne i vječne bit će posljedice njegovog kažnjavanja. Ognjeno jezero u koje će biti bačeni đavao, Zvijer, lažni Prorok, zajedno sa smrću i Podzemnim svijetom, na kraju će ispuniti svoju zadaću. Ono donosi drugu smrt svima i onda se gasi. Iz pepela ovog uništenja Bog će stvoriti novu Zemlju u kojoj će vladati samo pravednost (2 Pt 3,13).

II. Teološko značenje milenija

Ukratko rečeno, Kristov drugi dolazak je vrhunac, a ne uvod u nekakvo razdoblje evangelizacije na Zemlji. Tisuću godina je stvarno razdoblje nakon drugog Kristovog dolaska kad će Sotona biti vezan, a sveti vladati s Kristom. Tijekom tog vremena Sotona će biti ograničen na opustošenu Zemlju, dok će sveti vladati na Nebu zajedno s Kristom. Iz ovog općeg zaključka mogu se izvući neke teološke pouke.

A. Zorna pouka koja otkriva narav grijeha

Posvemašnja stvarnost opustošenog svijeta nakon drugog dolaska i događaji koji će ga pratiti bit će u oštroj suprotnosti sa slavnom vladavinom svetih s Kristom u novom Jeruzalemu na Nebu. Kao što je već rečeno, Zemlja je vraćena u prvobitno stanje kaosa prije stvaranja, kad je bila “pusta i prazna” (Post 1,2). Sotona i njegove vojske zatočeni su na ovom opustošenom planetu, bez živih stvorenja koja bi mogli kušati i zavesti.

Tijekom milenija stanovnici svemira imat će vremena razmišljati o posljedicama primjene Sotoninih načela. Tragične posljedice grijeha bit će neizbrisivo urezane u umove svih živih stvorenja. Neće biti želje da se grijeh ponovno pojavi.

B. Potvrda Božjeg karaktera

U skladu s Otkrivenjem 20,4 sveti će sudjelovati u suđenju tijekom milenija. Ovo suđenje bit će mnogo više od jednostavnog prihvaćanja Kristove presude; sveti će imati priliku donijeti vlastite nezavisne presude vezane uz događaje na Zemlji i ustanoviti da se one u svemu slažu s već donesenim božanskim presudama.

Tijekom ovog razdoblja, prije nego što grešnici budu konačno uništeni i prije nego što bude stvorena nova Zemlja, svi stanovnici svemira – otkupljeni, anđeli i oni s bezgrešnih svjetova – imat će priliku ocijeniti Božje postupanje prema ljudskom rodu. Bit će im dana prilika da razjasne svaku preostalu sumnju u Božji karakter. Njegovo postupanje sa svakim grešnikom, sa Sotonom i njegovim anđelima, bit će kristalno jasno i tako će doći do sveopće suglasnosti da je Božji karakter prožet ljubavlju.

Sveti će se svesrdno uključiti u ovo suđenje zajedno s Kristom. Budući da su spašeni već na Nebu, ovaj sud određuje vječnu sudbinu izgubljenih. Spašeni će imati priliku upotpuniti razumijevanje svega što je povezano s njihovim prijateljima, rođacima i poznicima. Tijekom suđenja za vrijeme milenija ljudski rod će vidjeti tragediju grijeha s božanske točke gledišta. Bit će pružena svaka mogućnost da se razjasni, razumije, potvrdi i prihvati usud ljudi.

C. Smjena straže

Milenij je uspoređen sa smjenom straže. Stari zli poredak, koji je tako dugo vladao na Zemlji, konačno je zamijenjen novim. Milenij označava razdoblje između ove dvije ere. On će poslužiti kao granica između tragedije grijeha i trijumfa novog svijeta. “Smjena straže” pružit će dovoljno vremena svetima, stanovnicima svemira i anđelima da prilagode svoje razmišljanje sa svijeta koji je bio usmjeren prema grijehu na svemir u kojemu više ne postoje njegove rušilačke posljedice. Kao što je Bog u svojoj mudrosti vidio da treba postojati vrijeme između Kristovog prvog i drugog dolaska, tako je zaključio da mora postojati i vrijeme između Njegovog drugog dolaska i konačne obnove ovoga svijeta.

D. Razdoblje upoznavanja

Kao dio svrhe milenija, to razdoblje na Nebu može poslužiti kao idealno vrijeme da se Božji narod iz različitih kultura i vjekova međusobno upozna.

To ujedno znači da kultura i individualnost neće biti izbrisani uskršnućem. I dalje će postojati razlike među pojedincima i mi ćemo ih biti u stanju prepoznati. Premda će uskršnuće

spašenima donijeti slavna duhovna tijela (1 Kor 15,44), ona će biti stvarna i jednaka Njegovom "slavnom tijelu" (Fil 3,21). Tijekom milenija otkupljeni će se imati prilike upoznati jedni s drugima i s nebeskim bićima. (Vidi BP v. 9. 2001 - Čovjek, III. A–C.)

III. Povijesni pregled

Prije nego što iznesemo gledišta koja su kršćani tijekom povijesti imali o mileniju, prikladno je definirati terminologiju vezanu uz ovaj predmet. Zatim ćemo u svojem pregledu slijediti kronološki redoslijed. (Vidi BP v. 12. 2004 - Apokaliptika, IV. C. 2; D. 3.)

A. Definicija izraza

1. Milenarizam i milenijalizam

Premda su oba izraza, *milenarizam* i *milenijalizam*, kao i njihove izvedenice, utemeljena na riječi *millenium* (iz latinskog) i tehnički bi se trebale odnositi na vjerovanje u milenij, pojam *milenarizam* često se rabi u drugačijem i mnogo širem smislu. *Milenarizam* može ukazivati na očekivanje drugog Kristovog dolaska i kraj svemu. Posebno se rabi u vezi s različitim naglascima koje su pojmu kraja svijeta davali kršćani u Europi u Srednjem vijeku. Hilijazam, pojam koji potječe iz grčkog jezika, često se rabi u tom istom širem smislu.

2. Amilenijalizam

Amilenijalizam može imati dva oblika. Jedan smatra buduću tisućugodišnju vladavinu nepotrebnim dodatkom eshatologiji, besmislenim umetkom između slavnog adventa i posljednjeg suda. Drugi smješta milenij između Kristove smrti i Njegovog drugog dolaska; tijekom tog vremena Sotona je vezan u smislu da ne može spriječiti naviještanje Evanđelja svim narodima. U velikoj mjeri *amilenijalisti* smatraju da Otkrivenje 20 razotkriva stvarnost spasenja u Kristu kao pozadinu za stvarnost patnji i mučeništva na ovoj Zemlji.

3. Premilenijalizam

Ovaj se naziv u osnovi odnosi na vjerovanje u Kristov drugi dolazak *prije* milenija. Međutim, postoje najmanje dvije različite vrste *premilenijalizma*.

a. Dispenzacionalistički premilenijalizam. Osnovni cilj povijesti za dispenzacionaliste je Kristova tisućugodišnja vladavina na Zemlji. Da bi se ovo moglo ostvariti, neizbježno se moraju doslovno ispuniti starozavjetna proročanstva o Izraelu kao narodu. Nakon Kristovog dolaska milenij će biti razdoblje evangelizacije i kušnje, pod osobnom Kristovom vladavinom na Zemlji.

b. Biblijski premilenijalizam. Ovaj naziv odnosi se na premilenijaliste koji vjeruju da će milenij uslijediti nakon drugog Kristovog dolaska. Međutim, tisućugodišnje kraljevstvo bit će uspostavljeno na Nebu, dok će Zemlja ležati opustošena. Vidi dio I. ovog članka!

4. Postmilenijalizam

Postmilenijalizam ima pozitivno gledište o pobjedi Kristovog evanđelja na Zemlji. Njegovi zagovornici smatraju da će Evanđelje napredovati s velikom silom i poraziti sile zla prije dru-

gog adventa. Tijekom milenija sila Evanđelja bit će vidljiva i utjecaj kršćanstva prožimat će narode i društva. Ovo tisućugodišnje kraljevstvo bit će uspostavljeno na Zemlji kao uvjerljiv dokaz Kristove sile i pobjede. Čim bude pružen ovaj dokaz, Krist će se vratiti i osnovati svoje vječno kraljevstvo.

B. Milenij u povijesti

1. Korijeni u židovskoj apokaliptici

Smatra se da je milenij u Otkrivenju 20 izražen simbolizmom posuđenim od židovske apokaliptike. Premda milenij nije jasno spomenut u židovskoj apokaliptici, židovska očekivanja tvore pozadinu kasnijih kršćanskih shvaćanja.

Knjiga Tajne Henoka, poznata i kao Slavenski Henok ili 2. Henokova (kraj prvog stoljeća), tvrdi da jedan dan u povijesti stvaranja odgovara tisući godina svjetske povijesti (2. Henokova 32,2; 33,1.2). Ovo djelo je tako “postavilo pozornicu za nagađanje o zemaljskom tjednu u trajanju od sedam tisuća godina – o šest tisuća godina rada i truda od stvaranja do suda, i o jednoj tisući godina počinka i blagoslova prije nego što se otvore vrata vječnosti” (PFOF, sv. 1, str. 196). Premda ova misao nije zastupljena u Otkrivenju 20, ona je stoljećima bila uobičajena među kršćanima.

Četvrta Ezrina knjiga, nastala oko 100. godine, govori o četiri stotine godina mesijanske vladavine nakon koje će Mesija umrijeti, a Zemljom zavladati tišina u trajanju od sedam dana prije uskrsnuća i posljednjeg suda (4. Ezrina 7,28-32). Premda je potekla od Židova, ovu su knjigu vrlo brzo preuzeli kršćani.

2. Prva Crkva

Dok su neki kršćanski pisci jasno razumjeli biblijsku poruku Otkrivenja 20, većina je s njome imala teškoća. Pregled djela crkvenih otaca pokazuje nešto od te zbunjenosti.

U *Barnabinoj poslanici* (oko 100. g.) nalazimo mišljenje da će povijest biti završena za šest tisuća godina, kao što je svijet bio stvoren za šest dana. U sedmi dan odmora nakon stvaranja zbit će se drugi Kristov dolazak i uništenje zlih (r. 15). Ovu teoriju ponavljaju kasniji pisci; među njima su Hipolit (umro oko 236.) koji je otišao tako daleko da je preorekao i datum kraja svijeta (*Komentar Daniela* 2,4-7), i Jeronim (oko 342.–420.; *Pismo* 140 Ciprijanu).

Papije, kršćanski pisac iz prve polovine drugog stoljeća, čija su djela sačuvana samo u fragmentima, jedan je od najranijih zagovornika milenarizma. Čini se da je milenijsko kraljevstvo shvatio kao zemaljsko i materijalno. Crkveni povjesničar Euzebij (oko 260.–oko 339.) govori o njegovom “stranom nauku” o tisuću godina kad će, nakon uskrsnuća, Krist uspostaviti materijalno kraljevstvo na Zemlji (*Crkvena povijest* 3.39.11,12).

Justin Mučenik (umro oko 165.) žarko je vjerovao u Kristov drugi dolazak i doslovno uskrsnuće. Nakon tog uskrsnuća nastat će “tisuću godina u Jeruzalemu, koji će tada biti izgrađen, proširen i ukrašen” (*Dijalog s Trifonom*, 80). On citira Izaiju 65,17-25 i smatra da se ulomak odnosi na “tisuću godina”. Na kraju se Justin posebno osvrće na Ivanovo proročanstvo da će sveti “boraviti tisuću godina u Jeruzalemu” nakon čega će doći do “uskrsnuća za sud” (Isto, 81).

Irenej (oko 130. – oko 200.) je svjedočio u prilog premilenijalista naglašavajući doslovno uskrснуće prigodom drugog Kristovog dolaska. Nakon njega će slijediti “vremena kraljevstva” kojima ne određuje trajanje. Zatim će se održati sud s “velikog bijelog prijestolja” (*Protiv krivovjerja* 5.35.2). Povodeći se za Irenejem, Metodije Olimpijski tvrdio je da će nakon uskrснуća pravednici “proslaviti s Kristom tisuću godina počinka”. Nakon tih tisuću godina, oni će prijeći “na veće i bolje stvari” (*Gozba deset djevica* 9,5).

Heterodoksnog pisca Cerinta (drugo stoljeće) citira Euzebijie kao autora koji naučava da će nakon uskrснуća biti uspostavljeno Božje kraljevstvo na Zemlji i da će svako tijelo ponovno služiti strastima i zadovoljstvima. Razdoblje od tisuću godina bit će provedeno u gozbama i nemoralu. U isto vrijeme bit će prinošene životinjske žrtve (*Crkvena povijest* 3.28.2-5).

Tertulijan (oko 160. – oko 230.) je bio velika snaga na strani kršćanstva u Kartagi. On je čvrsto vjerovao da će do uskrснуća doći prigodom Kristovog drugog dolaska na kraju svijeta (*O uskrснуću tijela* 22). Osim toga, tvrdio je da će tisuću godina nakon drugoga Kristovog dolaska sveti živjeti na ovoj Zemlji i prebivati u “gradu Jeruzalemu koji će sagraditi Bog”. Nakon ovog razdoblja počinka, sveti će se preobraziti u “tren oka” i biti premješteni u nebesko kraljevstvo (*Protiv Marciona*, 2,25).

Laktancije, koji je svoje spise napisao radi vjerskog podučavanja sina cara Konstantina, smješta tisuću godina u vrijeme nakon uništenja zlih i uskrснуća svetih. Tijekom milenija sveti će “proizvesti beskrajno mnoštvo”, “predsjedati suđenju živima” i “pretvoriti preostale narode u roblje”. Njegov opis mira tijekom tog razdoblja povezuje biblijske ideje s citatima iz *Sibilinih proročanstava* i latinske poezije (*Divinae institutiones* 24).

Kao što se vidi, biblijsko naučavanje o mileniju ubrzo je bilo izopačeno. To je cijeli nauk dovelo na zao glas. Jeronim je ovako izrazio svoje ogorčenje: “Sveti neće nikad imati neko zemaljsko kraljevstvo, već nebesko. Prestanite s pričama o tisuću godina.” (*Komentar Daniela* 7,17).

3. Augustin

Dok je prva Crkva bila progonjena manjina, nada u milenij donosila je utjehu i olakšanje. Međutim, kad je Crkva postala priznata, dominantna i moćna, bilo je mnogo lakše gledati na sadašnjost kao na vrijeme Božjih blagoslova u širenju Evanđelja. Time je bio pripremljen put za Augustinovo tumačenje uloge Crkve i njegovo djelo *Božji grad* (413. g.).

U svojem tumačenju Otkrivenja Augustin je snažno ovisio o “Sedam pravila” i o pretpostavkama Tikonija, donatista iz četvrtog stoljeća. Držeći se pravila koja je sam postavio, Tikonije je prvo uskrснуće proglasio duhovnim (prilikom obraćenja), a drugo stvarnim (prilikom drugog dolaska). Milenij je postao tisućugodišnje kraljevanje svetih na Zemlji, koje je već počelo s prvim Kristovim dolaskom. Osim toga, Tikonije je skratio tisuću godina na 350 (tri i pol vremena) i govorio da je Crkva novi Jeruzalem iz Otkrivenja 20.

Povodeći se za Tikonijem, Augustin je govorio da se tisuću godina proteže od prvog do drugog Kristovog dolaska. Budući da je Sotona bio zbačen na Zemlju (Otk 12), “Božje kraljevstvo” se kreće prema pobjedi u sadašnjem vremenu. Prvo uskrснуće opisano u Otkrivenju 20,6 postalo je duhovno uskrснуće duše prilikom obraćenja, a ne stvarno uskrснуće prigodom drugog dolaska. Milenij iz Otkrivenja 20 događa se na Zemlji. Sotona je vezan da ne može zavoditi Crkvu. Augustin je priznao da je vjerovao u milenij nakon drugoga Kristovog dolaska, ali je

poslije promijenio mišljenje, djelomično zbog ekstremnih gledišta zagovornika tog tumačenja koji su tvrdili da će "oni koji tada uskrсну uživati u neumjerenim tjelesnim gozbama, na kojima će se posluživati tolike količine hrane i pića da će ne samo povrijediti osjećaje umjerenih, nego premašiti i mjeru vjerojatnosti. U takve tvrdnje mogu vjerovati samo tjelesni ljudi." (*Božji grad* 20.7)

Augustinovo mišljenje da je kršćanska era milenij postalo je općeprihvaćeno gledište tijekom Srednjeg vijeka. Ono se zadržalo i u teološkim okvirima protestantskih reformatora i poslužilo kao osnova mnogim suvremenim biblijskim tumačenjima.

4. Joakim iz Flore i reformacija

Kao preteča protestantske reformacije, Joakim iz Flore (1130.–1202.) oživio je zanimanje za tumačenje proročanstava. Njegovo *Tumačenje Apokalipse* posebno je zanimljivo kad se radi o mileniju. U njemu Joakim napada općeprihvaćeno Augustinovo filozofsko gledište koje Crkvu proglašava dominantnom, a zanimanje za povijesne stvarnosti beznačajnim. On je prebacio naglasak na Božje otkrivenje u povijesti.

Joakim tvrdi da Otkrivenje 20 opisuje sedmo razdoblje svijeta ili treće razdoblje Duha. Ovo razdoblje traje nakon svrgavanja Antikrista i može biti vrlo kratko. Joakim se nije potpuno udaljio od Augustinova shvaćanja jer ni on ne izjednačava milenij s tisuću povijesnih godina. On ostavlja prostor za razdoblje između pada antikrista i konačnog kraljevstva, ali ne prihvaća hilijastičku misao o budućem kraljevstvu od tisuću godina. Tijekom tog međurazdoblja Sotona će biti konačno vezan. "Sveti Duh je već djelomično vezao đavla i još će ga potpunije vezati tog dana ... dok se ne navrší vrijeme koje je prikazano kao tisuću godina, od trenutka Gospodnjeg uskrsnuća do trenutka njegovog [Sotoninog] odvezivanja." (*Tumačenje Apokalipse*, fol. 211 v.)

Premda se još držao Augustinovog gledišta o mileniju, Joakim je govorio o budućem vezivanju Sotone i pokretanju snaga koje će se usprotiviti tradicionalnom stajalištu. Joakim je tako bio preteča povijesnog gledišta na ispunjenje proročanstava, koje će dostići vrhunac u vrijeme protestantske reformacije. Na taj je način bio preteča novog zanimanja za premilenijalizam.

Ostali, čak i rimokatolici, odbacuju Augustinovo mišljenje o mileniju. Krajem šesnaestog stoljeća Francisco Ribera, španjolski isusovački biblijski učenjak, smjestio je milenij u vrijeme između vezivanja Sotone prigodom Kristove smrti i dolaska Antikrista. Međutim, on je odbacio Augustinovo gledište o vladavini Crkve na Zemlji smatrajući da tijekom tog razdoblja sveti vladaju na Nebu. Osim toga, tisuću godina po njemu se može shvatiti "elastično, simbolički" ili bar "neodređeno" (PFOE, sv. 2, str. 492).

S izuzetkom Heinricha Bullingera, koji je bio premilenijalist, većina protestantskih istraživača Biblije u šesnaestom stoljeću smatrala je – kao i Augustin – da je milenij započeo s Kristovom smrću i vezivanjem Sotone. Tek su u sedamnaestom stoljeću protestanti počeli smještati milenij u budućnost. Tako je Joseph Mede (1586.–1638.) u svojem djelu *Ključ Otkrivenja* pisao da će milenij početi suđenjem Antikristu – za njega je to Rimokatolička crkva – i da će trajati tisuću godina. Novi Jeruzalem bit će na Zemlji do sveopćeg uskrsnuća i suđenja zlima. John Cotton, puritanski svećenik iz Nove Engleske (1584.–1652.), također je tvrdio je da će milenij započeti nakon uništenja Antikrista i Rima, a ne s Konstantinom ili Teodozijem. Cotton je istodobno smatrao da će prvo uskrsnuće biti duhovne naravi. Poslije je nekoliko engleskih i

njemačkih pisaca naglašavalo buduću narav milenija. Unatoč tome, neki su se držali pogrešnih mišljenja, kao na primjer Johann Bengel (1687.–1752.), koji je zastupao ideju o dva milenija: o prvom na Zemlji kad će Sotona biti vezan, i o drugom na Nebu, kad će vladati pravednici.

5. Nastanak postmilenijalizma

Daniel Whitby (1638.–1726.) rodio se u Engleskoj i školovao na koledžu Trinity u Oxfordu. Postao je rektor crkve sv. Edmunda u Salisburyju i bio vrlo plodan pisac. U svojem djelu u dva sveska *Paraphrase and Commentary on the New Testament*, Whitby je iznio svoje poglede na tisuću godina iz Otkrivenja 20.

Whitby se u duhovnom tumačenju prvog uskrsnuća povodio za Augustinom, ali ga je ipak smatrao budućim. “Prvo uskrsnuće” bit će veliko izlivanje Svetoga Duha, nacionalno okupljanje Židova, svrgavanje pape i Turaka. Ovi će događaji označiti početak milenija, kad će se Evanđelje naviještati s velikom silom. Uz pomoć Svetoga Duha Crkva će, sastavljena od obraćenih Židova i neznabožaca, krenuti po svijetu i donijeti veliko svjetlo narodima. Tijekom tog vremena Sotona će biti vezan, a pobjeda Evanđelja potvrdit će vjerodostojnost Kristovog obećanja da će sa svojim učenicima biti do svršetka svijeta. Kristov drugi dolazak dogodit će se tek na kraju ovog slavnog zemaljskog milenija. Nakon ovog zlatnog doba doći će kraj i Krist će se vratiti da sudi svima i da uskrisi mrtve.

U osamnaestom i devetnaestom stoljeću postmilenijalizam je postajao sve popularniji. U to je vrijeme vladalo vrlo optimistično gledište o položaju ljudi i bilo je potpuno prirodno što se Kristov drugi dolazak pokušavao dogoditi za neku daleku budućnost. Ovaj posebni oblik milenijalizma u Sjevernu je Ameriku donio Jonathan Edwards, najistaknutiji teolog Velikog buđenja. Njegova je gledišta prihvatio i njegov slavni unuk Timothy Dwight (1752.–1817.), koji je postao predsjednik Sveučilišta Yale i poznati propovjednik, pisac i službenik. Postmilenijalizam je postao zaštitni znak intelektualnih kršćana osamnaestog i devetnaestog stoljeća u Americi i Europi. On je čovjeku omogućavao da surađuje s Bogom u uspostavi milenija na Zemlji u budućem zlatnom dobu.

Ovaj specifični nauk prevladavao je u Sjevernoj Americi i sredinom devetnaestog stoljeća i suprotstavljao se premilenijalističkom gledištu adventista, i to ne zbog postavljanja datuma Kristovog drugog dolaska, već zbog mišljenja da će Krist doći iznenada u vrijeme kad će zlatno doba još biti budućnost Crkve na Zemlji. Rani adventistički pisac James White ovako je opisao to gledište: “Prema popularnom gledištu ovog predmeta, cijeli svijet će se obratiti i svi će ljudi postati sveti. Takvo sretno stanje, kažu, potrajat će tisuću godina, kada će Krist duhovno vladati sa svojim narodom.”

Postmilenijalizam je bio na vrhuncu dok je adventizam bio u povojima. Jedna utjecajna knjiga, *Second Advent* Davida Browna, škotskog prezbiterijanskog pastora, pojavila se 1846. godine (revidirana 1849.). Mnogo je godina ovo djelo glasilo kao pravilo o postmilenijalnom stajalištu. Drugo značajno djelo koje je zastupalo ovo gledište napisao je Charles Hodge (1871.), profesor na Princetonu, pod naslovom *Systematic Theology*. Među druge utjecajne teologe s Princetona koji su zastupali ovo gledište ubrajaju se W. G. T. Shedd, R. L. Dabney, B. H. Smith, A. H. Strong i B. B. Warfield. (Boettner, str. 10)

U drugoj polovini dvadesetog stoljeća polako se topila potpora postmilenijalističkom gledištu. Teške okolnosti tijekom tog stoljeća, dva svjetska rata, stalni porast nasilja i opake nehumanosti, pomračili su ovo slavno viđenje budućnosti. Sukob oko milenija danas se pretežno vodi između amilenijalista i premilenijalista.

6. Ponovna pojava amilenijalizma

Kao što je već bilo rečeno, Augustin je prvi sistematizirao amilenijalističku shemu tumačenja Otkrivenja 20. Njegovi su pogledi bili izuzetno utjecajni i "postali su tradicionalno stajalište i katolicizma i protestantizma". U velikoj mjeri Augustinov amilenijalizam i danas prevladava u "konzervativnim reformiranim i prezbiterijanskim crkvama" (LaRondelle, rujan 1982.).

Amilenijalizam se javlja u različitim oblicima. Na primjer, njemački teolog iz devetnaestog stoljeća Theodor Kliefoth smatrao je da se tisuću godina odnosi na neko međuvremensko stanje. Umjesto da bude usmjereno na Crkvu na Zemlji između dva dolaska, njegovo gledište bilo je usmjereno na vladavinu svetih na Nebu prije uskrsnuća. Drugi primjer tumačenja kraja povijesti jest gledište teologa H. Bietenharda koji je tvrdio da će milenij biti "posljednje razdoblje vladavine Krista u ovom dobu" i "samo konačna faza i potpuno otkrivenje mesijanskog kraljevstva". U to vrijeme "Crkva će se pokazati kao milenijska crkva i Sotona će biti vezan" (Berkouwer, str. 299). Neki amilenijalisti smatraju da tisuću godina iz Otkrivenja 20 odgovara sadašnjem vremenu. Drugi ne vide posebno značenje tog razdoblja.

7. Obnova premilenijalizma

Početak devetnaestog stoljeća u Engleskoj i Americi počelo se širiti buđenje zanimanja za proročanstva i neposrednu blizinu Kristovog dolaska. Mnogi su se uključili u proročko buđenje i navijestali premilenijalni Kristov dolazak u skladu s historicističkom metodom tumačenja proročanstava.

Henry Drummond organizirao je od 1826. do 1830. niz proročkih konferencija u Albury Parku; one su bile obilježene premilenijalnim, povijesnim tumačenjem Otkrivenja. Edward Irving uložio je svoj utjecaj u razvoj premilenijalnog pokreta.

Zahvaljujući kasnije održanim biblijskim konferencijama u Powercourt Houseu, pojavila su se dva nova tumačenja: futurizam i darbizam. Futurizam je zapravo bio oživljavanje proročkog sustava španjolskog isusovca Ribere, čije je djelo 1590. godine pomaknulo naglasak s papinstva kao Antikrista na neku buduću osobu koja će progoniti Crkvu tijekom tri i pol dolslovne godine. Ovo je gledište proučavano na proročkim konferencijama u Engleskoj i Americi i premilenijalizmu vratilo vodeće mjesto.

Drugo krilo premilenijalizma pokrenuo je J. N. Darby (1800.–1882.), pripadnik Plymouthske braće. On je postao jedna od vodećih ličnosti na konferencijama Powercourta. Kao plodan pisac, postao je poznat kao suvremeni osnivač dispencionalizma. Darby je zastupao mišljenje da će Crkva biti potajno uzeta na Nebo prije početka velike nevolje, što je postalo značajkom ovog sustava. Između 1859. i 1874. godine šest puta je posjećivao Sjedinjene Američke Države i tako pridonio da dispencionalizam pusti korijene u tom dijelu svijeta. Proročke i biblijske konferencije u Sjevernoj Americi bile su posljedica ovog zanimanja i mnogi proučavatelji Biblije sudjelovali su na konferencijama kao što su bile one u Niagari od 1883.

do 1897. godine. Kako je vrijeme prolazilo, sudionici su se podijelili na one koji su prihvaćali potajno odvođenje Crkve prije početka velike nevolje i na one koji su vjerovali da će Crkva morati proći kroz to teško razdoblje. Ova posljednja skupina poslije je postala poznata kao posttribulacionisti.

Među utjecajnim sljedbenicima Darbyjeve pretribulacionističke skupine bio je C. I. Scofield (1843.–1921.), koji je izdao utjecajnu *Scofieldovu referentnu Bibliju*. Ona je izvršila velik utjecaj na širenje dispenzacionalističkog nauka. Premilenijalizam je uvijek bio vrlo važan element dispenzacionalizma, a zemaljski milenij nakon Kristovog povratka uvijek je imao istaknuto mjesto u njegovom naučavanju. No i među tumačima ove škole ima razlika u gledištima.

Danas su premilenijalisti podijeljeni u dvije osnovne skupine: na historicističke i dispenzacionalističke premilenijaliste. Obje skupine smještaju milenij između dva doslovna uskrsnuća; obje vjeruju da će kraljevstvo biti proglašeno prigodom Kristovog slavnog drugog dolaska, ubrzo nakon progonstva vjernih. Obje vide tisućugodišnje kraljevstvo na Zemlji. Međutim, dok historicistički premilenijalisti smatraju Crkvu pravim Božjim Izraelom, dispenzacionalistički premilenijalisti smatraju da će se starozavjetna proročanstva o Izraelu ostvariti u doslovnoj obnovi židovske nacije i hrama u Jeruzalemu.

8. Adventističko gledište

Adventisti sedmoga dana imaju svoj korijen u mileritskom adventnom buđenju iz 1840-ih godina. William Miller je prihvatio premilenijalističko gledište nasuprot postmilenijalističkom koje je bilo vrlo popularno u mnogim krugovima onoga vremena. Postmilenijalizam je veoma optimistično gledao na svijet i očekivao zlatno doba koje će uskoro nastati snagom Evanđelja i to prije Kristovog drugog dolaska. William Miller se oštro usprotivio tom gledištu svojim ustrajavanjem na neposrednosti Kristovog drugog dolaska, čak ukazujući na mogući datum – 1843. godinu.

Premda je Miller bio premilenijalist, nije se slagao s drugim zagovornicima ovog gledišta. I Miller i literaristi vjerovali su u Kristov drugi dolazak prije milenija i u dva uskrsnuća razdvojena razdobljem od tisuću godina. Međutim, Miller nije slijedio literariste u njihovom ustrajavanju na židovskom ispunjenju starozavjetnih proročanstava tijekom milenija.

U prvom *Izveštaju Generalne konferencije kršćana koji očekuju advent*, objavljenom 1841. godine, nalazimo sljedeće izjave:

“Također se slažemo i čvrsto smo uvjereni da je popularna teorija o tisuću, ili više godina, duhovnog i nevidljivog Kristovog vladanja ‘u ovom sadašnjem zlom svijetu’ ... potpuno nebiblijska.

Mi se također slažemo da će na samom početku milenija Gospodin doći u slavi svog Oca i svi sveti s Njime i da će grešnici koji su ostali živi i bezbožnici biti pobijeni Gospodnjim mačem ... a ne obraćeni na poslušnost Evanđelju.” (PFOF, sv. 4, str. 563,564)

Nakon velikog razočaranja 1844. godine došlo je do značajne promjene u adventističkom tumačenju milenija: “Nakon raspada mileritskog pokreta 1844. godine, njegov najvažniji nasljednik postali su adventisti sedmoga dana koji su nastavili vjerovati u premilenijalizam s jednom novom karakteristikom: tisućugodišnje kraljevstvo ili vladavina proslavljenih svetih bit će na *Nebu*, a ne na *Zemlji*. Tek će se *poslije* milenija novi Jeruzalem – zajedno sa svetima – spustiti

na Zemlju koja će biti obnovljena kao njihovo vječno boravište.” (LaRondelle, rujan 1982.)

James White, jedan od prvih adventističkih vođa koji je bio povezan s mileritskim pokretom, objavio je 1849. godine knjižicu *A Word to the Little Flock* u kojoj se bavi milenijem. U knjižici, između ostaloga, citira iz pisma koje je dobio od svoje supruge Ellen: “Potpuno se slažem s tobom da će biti dva doslovna uskrsnuća, razdvojena razdobljem od tisuću godina. Također se slažem s tobom da se ... nova Zemlja ... neće pojaviti sve dok mrtvi bezakonici ne uskrsnu i ne budu uništeni na kraju tisuću godina.” U dva članka, objavljena 1876. godine u časopisu *Signs of the Times*, White odbacuje ovozemaljski milenij i nauk o sveopćem obraćenju naglašavajući umjesto toga biblijsko i doslovno shvaćanje milenija (ST, 6. i 13. siječnja 1876.). U svojoj knjizi *Bible Adventism*, objavljenoj nekako u isto vrijeme, White jasno pokazuje da će tisućugodišnje kraljevstvo biti na Nebu: “Besmrtni podanici kraljevstva uzići će sa svojim Gospodinom u vječni grad i kraljevati s Njime sudeći zlima tijekom tisuću godina. Za to vrijeme Zemlja će biti pusta.” (str. 84)

Godine 1881. knjiga Uriaha Smitha pod naslovom *Daniel and Revelation* (koja je doživjela mnoga izdanja) govori o mileniju skoro na isti način kao i Ellen i James White. Knjiga *Our Time in the Light of of Prophecy* (1917.) W. A. Spicera slijedi iste misli, kao i knjiga *Questions on Doctrine* (1957.). Godine 1980. Crkva je prihvatila sljedeću izjavu kao temeljno vjerovanje po brojem 26:

“Milenij je tisućugodišnja Kristova vladavina sa svetima na Nebu između prvog i drugog uskrsnuća. Tijekom tog vremena suditi će se umrlim nepravednicima, a Zemlja će biti potpuno pusta, bez živih ljudskih stanovnika; samo će Sotona sa svojim anđelima boraviti na njoj. Pri kraju tog razdoblja Krist će se sa svojim svetima i Svetim Gradom spustiti s Neba na Zemlju. Mrtvi će nepravednici tada uskrsnuti i sa Sotonom i njegovim anđelima okružiti Sveti Grad, ali će ih Božji oganj progutati i očistiti Zemlju. Tako će svemir biti zauvijek oslobođen od grijeha i grešnika.” (SDA Yearbook 1981, str. 8)

IV. Literatura

- Badina, Joel. “Le Millénium d’ Apocalypse 20,4-6: État de la question: proposition d’interprétation”. M. Th. thesis, Faculté Adventiste de Théologie, 1983.
- Barr, David L. “The Apocalypse as a Symbolic Transformation of the World”. *Interpretation* 38 (siječanj 1984.), str. 39-50.
- Berkouwer, G. C. *The Return of Christ*. Grand Rapids, Eerdmans, 1972.
- Boettner, Loraine. *The Millennium*. Philadelphia, Presbyterian and Reformed Pub. Co., 1957.
- Caird, G. B. *A Commentary on the Revelation of Saint John the Divine*. Peabody, Mass., Hendrickson, 1987.
- Clouse, Robert G., urednik. *The Meaning of the Millennium: Four Views*. Downers Grove, Ill., Inter Varsity, 1977.
- Daniélou, Jean. *The Theology of Jewish Christianity*. Preveo i uredio John A. Baker. A History of the Early Christian Doctrine Before the Council of Nicaea, 1. London, Barton, Longman and Todd, 1964.

- Erickson, Millard J. *Contemporary Options in Eschatology: A Study of Millennium*. Grand Rapids, Baker, 1977.
- Feinberg, Charles L. *Millennialism: the Two Major Views: The Premillennial and Amillennial Systems of Biblical Interpretation Analyzed and Compared*. Treće izdanje. Chicago, Moody, 1980.
- Froom, LeRoy. *The Prophetic Faith of Our Fathers*. 4 sveska. Washington D.C., Review and Herald, 1950.-1954.
- Gladson, Jerry. "The Significance of the Millennium". *Adventist Review*, 16. studenoga 1980.
- Gladson, Jerry. "William Miller and the Triumph of Premillennialism". *Adventist Review*, 9. studenoga 1989.
- Gullón, David P. "An Investigation of Dispensational Premillennialism: Analysis and Evaluation of the Eschatology of John F. Walvoord". Ph. D. dissertation, Andrews University, 1992.
- Hoekema, Anthony A. *The Bible and the Future*. Grand Rapids, Eerdmans, 1979.
- Ladd, George Eldon. *A Theology of the New Testament*. Pregledano izdanje. Grand Rapids, Eerdmans, 1993.
- Ladd, George Eldon. *The Blessed Hope*. Grand Rapids, Eerdmans, 1956.
- LaRondelle, Hans K. *The Israel of God in Prophecy*. Berrien Springs, Mich., Andrews University Press, 1983.
- LaRondelle, Hans K. "The Millennium: Its Old Testament Roots". *Ministry*, studeni, 1982.
- LaRondelle, Hans K. "The One Thousand Years of Revelation 20." *Ministry*, rujan 1982.
- Mealy, J. Webb. *After the Thousand Years: Resurrection and Judgment in Revelation 20*. Journal for the Study of the New Testament. Supplement Series 70. Sheffield, England, JSOT, 1992.
- Nichol, Francis D. *The Midnight Cry*. Washington, D.C., Review and Herald, 1944.
- Nichol, Francis D. *Reasons for Our Faith*. Washington, D.C., Review and Herald, 1947.
- Rice, Richard. "The Mission of the Church, Eschatology, and the Sabbath." *Journal of Adventist Education* 51 (veljača-ožujak 1989.), str. 17-30.
- Ryrie, Charles C. *Dispensationalism Today*. Chicago, Ill., Moody, 1965.
- Smith, Uriah. *Daniel and Revelation*. Battle Creek, Mich., Review and Herald, 1897. (Dosađ više puta ponovljeno izdanje.)
- Strand, Kenneth A. *Interpreting the Book of Revelation*. Naples, Fla., Ann Arbor, 1979.
- Strand, Kenneth A. "What the Millennium Means to Me". *Adventist Review*, 12. ožujka 1987.
- Tenney, Merrill C. *Interpreting Revelation*. Grand Rapids, Eerdmans, 1959.
- Torrance, T. F. *The Apocalypse Today*. Grand Rapids, Eerdmans, 1959.
- White, James. *Bible Adventism*. Battle Creek, Mich., Seventh-Day Adventist Pub. Assn., 1870; pretisak: Nashville, Southern Pub. Assn., 1972.

SUMMARY

The Millennium

Only in Revelation 20 is there biblical reference to the period known as the 1,000 years, commonly called the millennium. Accepting the Apocalypse as an inspired biblical book, we must integrate the concept of the millennium into its general scheme of eschatology. Because some early Church Fathers developed a picture of the millennium that resulted in extreme views of earthliness, many have neglected this issue. In fact, the millennium has been rejected by many.

As described in Revelation 20:1-14, the millennium is a period of 1,000 years bounded by two resurrections; the first is that of the righteous at the second advent of Christ and the second is that of the wicked at the conclusion of the period. Satan is bound at the beginning of the millennium—his opportunity for deception comes to an end. All the righteous, living and resurrected, are given immortality and taken to heaven to live and reign with Christ for the duration of the millennium. The wicked are destroyed by the brightness of Christ's coming, leading to the depopulation of the earth. In this condition the earth becomes a "bottomless pit," to which Satan and his angels are confined for the 1,000 years.

In heaven the righteous reign with Christ and take part in the deliberative phase of the judgment upon the wicked. Upon the completion of this work Christ and the saints return to this earth accompanied by the New Jerusalem. With the descent of Christ and the city the wicked are raised, resulting in another opportunity for Satan to become active. He performs his last act of deception in persuading the wicked to attack the New Jerusalem.

At this time the final judgment of the wicked takes place, and all who have rejected God's mercy and grace face the tribunal. There is no advocate to plead mercy, and final retribution falls upon them. The fires that destroy Satan and his followers also destroy all vestiges of sin. Out of the dust and ashes of this judgment will emerge God's recreated world, the eternal home for the people of God.

Key words: *Millennium; Thousand-years; Hiliasm; Second-Advent; Last-Judgment; The-First-Resurrection*

Izvornik: Eric Claude Webster. „The Millennium.“ *U Handbook of Seventh-day Adventist Theology*. Urednik, Raoul Dederen. Hagerstown, MD.: Review and Herald, 2000. Str. 927-946.

Prijevod: *Hinko Pleško*